

"VÄRTEORI"

⁸ Karl Marx: Förord till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*.

⁹ Friedrich Engels: *Anti-Dühring*, sid. 13.

¹⁰ Karl Marx: Förord till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*.

¹¹ Karl Marx: Brev till Engels den 19 dec. 1860.

¹² Friedrich Engels: *Förord till Anti-Dühring*.

¹³ Karl Marx: Förord till Engels den 24 april 1867.

¹⁴ Karl Marx: Brev till P. V. Annenkov den 28 dec. 1846. Selected Correspondence, sid. 7.

¹⁵ Samma.

¹⁶ Samma.

¹⁷ Karl Marx: Kapitalet (eng. uppl.), I, sid. 406, not.

¹⁸ Karl Marx: Förord till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*.

¹⁹ Karl Marx: La misere de la philosophie (fransk uppl.), sid. 99.

²⁰ Friedrich Engels: *Anti-Dühring*, sid. 33.

²¹ Friedrich Engels: *The Origin of the Family* (eng. uppl.), sid. 206. Kerr & Co.

²² Friedrich Engels: *Anti-Dühring*, sid. 32.

²³ Karl Marx och Friedrich Engels: Det kommunistiska manifestet.

²⁴ Friedrich Engels: *Anti-Dühring*, sid. 104—105.

²⁵ Karl Marx: Förord till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*.

²⁶ Samma.

²⁷ Friedrich Engels: *Anti-Dühring*, sid. 302.

²⁸ Karl Marx: Förord till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*.

²⁹ Karl Marx: Kapitalet (eng. uppl.) I, sid. 337.

³⁰ Samma, sid. 525.

³¹ Karl Marx: *Anti-Dühring*, sid. 308.

³² Samma, sid. 305.

³³ Samma, sid. 309.

³⁴ Karl Marx: Kapitalet (eng. uppl.) I, sid. 324.

³⁵ Friedrich Engels: *Anti-Dühring*, sid. 306.

³⁶ Karl Marx: Förord till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*.

³⁷ Karl Marx och Friedrich Engels: German Ideology, sid. 73. International Publishers, New York.

³⁸ Friedrich Engels: *Anti-Dühring*, sid. 301.

³⁹ Samma, sid. 309.

⁴⁰ Karl Marx: Förord till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*.

⁴¹ Samma, sid. 324.

⁴² Karl Marx: Förord till Kapitalet (eng. uppl.) I, sid. 13.

⁴³ Karl Marx: Förord till Kapitalet (eng. uppl.) I, sid. 13.

⁴⁴ Friedrich Engels: Brev till J. Bloch den 21 sept. 1890. Selected correspondence, sid. 476.

⁴⁵ Karl Marx: Förord till Kapitalet (eng. uppl.) I, sid. 14.

⁴⁶ Friedrich Engels: *Anti-Dühring*, sid. 33.

⁴⁷ Samma, sid. 310.

⁴⁸ Samma, sid. 33.

⁴⁹ Karl Marx: Förord till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*.

⁵⁰ Samma.

⁵¹ Karl Marx och Friedrich Engels: Kommunistiska manifestet, III c.

⁵² Karl Marx: Förord till *Zur Kritik der politischen Oekonomie*.

⁵³ Friedrich Engels: Förord till 1888 års engelska upplaga av Kommunistiska manifestet.

⁵⁴ P. J. Proudhon: Lettres, sid. 72—73.

⁵⁵ Samma, sid. 73—74.

8. FÄNFAREN

Det fanns ingen tid att förlora.

Under åren 1846 och 1847 tilltog den elektriska spänningen i Europa med varje månad som gick. Åskmoln hopades, luften var kvar — det hade Bakunin känt redan fyra år tidigare. I alla Europas huvudständer hörde monarkerna upporets taktfasta steg närrna sig, hotande deras politiska monopol. Klartast ljöd de i öronen på borgarkungen i Paris. De hemliga sällskapen i Frankrike kunde knappat kallas hemliga längre. De hade upptäckt att lagen visserligen förbjöd politiska möten men inte "banketter". Följaktligen drog en våg av banketter över landet och tonen i bordstalen kunde man inte missa sig på. Till och med i departerade-kammaren, som dock var vald av de 240 000 förmögna och förmånsrika medborgarna, var den demokratiska oppositionen nästan lika stark som det konservativa regeringspartiet och den var bråkig och aggressiv och hänsynslös. Flodvågen steg. Alla märkte hur den nalkades.

Det var ingen tid att förlora.

I Bryssel, i den stora världens bälkvattnen, satt de båda unga författarna Marx och Engels. Deras tankar var hypnotiskt fixerade på ett enda mål: när revolutionen kom måste det bli en revolution i enlighet med "vår teori". Det fick under inga omständigheter stanna vid en demokratisk revolution. Väldets makt fick inte vila efter den allmänna rösträtterns införande och monarkiernas ersättande med parlament; då skulle det fortsätta reformarbetet endast överlämnas åt den demokratiska mekanismens manipulationer med lagen. Nej, väldets makt måste utsträckas ytterligare och de socialistiska systemet införas med våld. Det måste bli en hel revolution, inte en halv, en stor revolution, inte en liten, en revolution nummer 2, inte en revolution nummer 1.

Det var på tiden att förberedelser gjordes för den kommande revolutionen. Och det var deras uppgift att göra dessa förberedelser. Det var deras uppgift att i all hast ingjuta hos proletariet en känsla för dess

historiska uppgift och att själv ta ledningen. Även om det funnits tid, hade de inte den ringaste avsikt att följa Proudhons löjliga råd att mata arbetarna med ”alla åsikter” och föregå med gott exempel i fråga om ”klok tolerans”. De tänkte inte begå därför att villa bort revolutionens blivande soldater. Marx’ uppgift måste vara att med sina läror tränga in i varje vå där det fanns arbetare med socialistiska tendenser, att skapa ett enhetligt medvetande, att vinna de proletärer som redan var socialister och sedan dem som inte var det. Och det hela måste gå fort. Revolutionen nalkades. Det var ingen tid att förvara.

Medan de båda volymerna om den tyska filosofin närmade sig sin fullbordan, höjde sig ett projekt av yttersta vikt över de båda tvillingplaneternas horisont.

Löjtnant Weydemeyer hade satt hujulen i gång. I hans hemort Westphalen fanns två rika affärsmän, som själva var amatörförfattare, och dem hade han övertalat att starta ett socialistiskt förlag. Det skulle bli en första klassens firma, och Marx skulle sköta den ideologiska sidan av affären. Det var mycket viktigt. Om allt gick bra, skulle man praktiskt taget ha monopol i fråga om socialistisk litteratur. Marx skulle kunna avgöra vad som borde utges eller inte. Och det var också en direkt fördel förknippad med projektet. Förlaget skulle som första arbete ge ut Die deutsche Ideologie. När det stora manuskriptet äntingen var färdigt, packade löjtnant Weydemeyer ner det och for hem.

Till deras stora besvikelse hörjade hans rapporter snart få ett pessimistiskt tonfall. Sedan herrar Meyer & Rempels hade fått manuskriptet dröjde det inte långt förrän all deras forna entusiasm var försvunnen. De hörjade tala om de förluster de hade haft och den ekonomiska knipa de befann sig i. Det var alldelens tydligt att de hade ändrat sig. Drömmen om ett stort förlag gick upp i rök. Och inte nog med det: Die deutsche Ideologie refuserades av alla andra förlag som Weydemeyer offerade den till.

Löjtnanten var djupt olycklig. Var det hans fel? Han sökte mildra de dåliga nyheterna genom att sätta i gång en ny insamling för Marx, som var i trängande behov av pengar. Men det förhålltrade inte atmosfären i Bryssel. I fortsättningen kallade de båda filosoferna Weydemeyer för ”den skurken”¹. Och de socialistiska artiklar, som han alltjämt flitigt skrev, kallade de ”Weydemeyers sentimentala nonsens”.

Ett faktum var i varje fall, att Die deutsche Ideologie inte kom ut. Det var omöjligt att övervinna förläggarnas tveksamhet. Boken var ett

ännu kraftigare exempel på det slags polemik, som i Paris hade ådragit Marx epitetet bandhund. Och snart tappade båda författarna intresset för sitt verk. De gjorde inga ytterligare försök att få det utgivet. Även deras litterära bouthredningsmän föredrog att läsa in manuskriptet: ”Det är en ännu diffusare super-polemik än Die heilige Families ettrigaste kapitel och oaserna är färre och mer krigspridda.”² Det dröjde över tio år innan statliga institutet i Moskva gav ut boken.

Men det gjorde ingenting. Det var på sätt och vis en tröst för Marx att märka, att ett filosofiskt rykte inte var till nämnvärd nyttा i politiken. Det var tydligent förbi med den tid då filosofer spelade en stor politisk roll. Hans artiklar och broschyrer hade därför inte väckt någon uppmärksamhet — det intresse som fanns tycktes bero på de idéer om ekonomin som var kringträdda i dem. Det var tydligt att den så kallade vetenskapen nationalekonomi hade större betydelse än filosofin för läsarna.

Nå, om nationalekonomin gjorde större intryck på folket, så var det bäst att de fick betrakta honom som nationalekonom. Karl Marx började systematiskt kalla sig nationalekonom och inte filosof. Han presenterade sig i början av ett manuskript med orden: ”Jag är tysk och nationalekonom.”³ Det var jämnt tre år efter det han första gången hade slagit upp en nationalekonomisk bok.

Det måste erkännas att han till en början inte kände sig riktigt hemma i sin nya roll. Han hade en obehaglig känsla av att alla mänsklor måste fråga: Hur har han blivit nationalekonom? Hans brist på varje påvisbar insats på detta område var en svag punkt, som han förstod att han måste överskylla. Han hörjade tala i mystiska ordalag om ett viktigt nationalekonomiskt arbete, som låg ofullbordat i hans skrivbordslåda och som förläggarna var ännu mindre villiga att riskera något på än på hans bok mot de tyska idealisterna. Han skrev till Amenkov, en förmögэн rysk bohem i Paris som emellanåt hade skänkt honom pengar: ”Jag önskar att jag kunde ha skickat er min nationalekonomiska bok tillsammans med detta brev, men hittills har jag inte lyckats få ut vare sig detta arbete eller den kritik av tyska filosofer och socialister som jag nämnde för er i Bryssel. Ni kan inte tro vilka svårigheter som möter en sådan publicering i Tyskland, från polisen å ena sidan, från förläggare å den andra.”⁴

Detta var vid samma tid som förläggaren Leske i Darmstadt skrev det ena irriterade brevetet efter det andra och krävde det nationaleko-

miska arbete, som Marx hade åtagit sig att skriva. Leske hotade att vidda några ”icke särskilt behagliga åtgärder”⁶, såvida inte Marx antingen leverade manuskriptet eller betalade tillbaka de 1 500 francs som han hade fått i förkott. Marx var tvungen att erkänna att han inte kunde leverera manuskriptet, och han måste tänka ut något sätt att behålla sina 1 500 francs. Han hade en förliggare men ingen nationalekonomisk bok, men han spred ut historien att han hade en nationalekonomisk bok men ingen förliggare. Han hade ännu inte lärt sig, att han inte behövde tillgripa sådana kringgående metoder för att bli betraktad som en auktoritet av dem, vilkas önskningar sammansöll med hans påståenden. Han hade ännu inte lärt sig att prestige, tro, auktoritet liksom andra marknadsvaror bestäms av tillgång och efterfrågan.

Och Marx, nationalekonomen, tog itu med uppgiften att erövra den socialistiska marknaden.

Det var på den tyska sektorn av denna marknad som hans broschyrer hade väckt mest anklang relativt sett. Han inriktade sig nu först och främst på att krossa sina rivaler i denna sektor. Och under denna vilda kampanj utvecklade han något som kanske hade större betydelse än hans lära. Han utvecklade en speciel metod att föra maktkampen. Vilken skola skulle inte denna metod bilda! Vilken tradition skulle den inte ge upphov till för hundra år framåt och längre!

Det hela började med Engels’ vän Hermann Kriege, medlem av komunistiska partiet och på lediga stunder författare.

Några veckor efter sitt inträde i partiet hade Kriege emigrerat till Amerika. Vid ankomsten till New York började han ge ut en liten tysktidning, avsedd att använda tyska arbetare i Amerika till kommunismen. Knappat hade Marx läst de första numren av *The People's Tribune* förrän han konstaterade att den lilla mannen på andra sidan Atlanten ”allvarligt kompromitterar det kommunistiska partiet, både i Europa och Amerika”⁷. Han kallade partiet till sammanträde och begärde att Kriege skulle uteslutas för sina grova avvikeler från den sant kommunistiska läran. Han framände för mötet en utförlig dokumentering av sina anklagelser.

Vad hade Kriege gjort? Marx’ dokument uppräknade två ortsäktiga synder och ett allvarligt kätteri.

Den ena synden var helt enkelt en smutsig ekonomisk manipulation. *The People's Tribune* finansierades med borgarpengar. Kriege hade efter ankomsten till New York anskaffat erforderliga medel genom ”en vädjan

till förmögna tyska affärsmän”⁸. Marx hade inte funnit något smutsigt i att ett socialistiskt förlag för hans egen räkning grundades med borgar- pengar. Men i Krieges fall var det snusk.

Krieges andra synd berörde en ömtälig punkt i den dogm som nu höll på att födas. Han intresserade sig för en plan att dela upp åkerjorden i Amerika i små lotter, som fritt skulle fördelas bland alla som ville bli småbrukare. Det var ”öförenligt med kommunism överhuvud taget”, sade Marx, ty även småbrukare är privatägare. Uppdelningen av jorden bland bönderna kunde kanske i en del länder betraktas som ”ett första steg”¹⁰ till ett kommunistiskt program. Men ”rörelsens slutmål”¹¹ är inte att frambringa småbrukare utan tvärtom att expropriera dem som redan finns. Det var första gången som Marx gav uttryck åt sin fiendlighet mot bönderna och ”den där smörjan med bondejorden”¹², en fiendlighet som smart skulle utvecklas till ett brinnande hat. Och det var första gången han formulerade receptet: ”först” vinna bonden genom att lova honom jord för att ”till slut” ta den ifrån honom igen.

Men Krieges stora kätteri var något som Marx kallade ”lärvig sentimentalitet”, ”tådrypande jeremiader” och ”metafysiska fanfare”¹³. Inte mindre än trettiofem gånger hade *The People's Tribune* använt sådana uttryck som ”kärlek”, ”mänsklighet”, ”moral” — en lång lista på sådana ord var bifogad — i sina uttalanden om socialism.

Det var vid denna punkt som Marx nu drog gränsen mellan framsteg och reaktion. Å ena sidan fanns vetenskapsmännen som för proletariatet utvecklade socialismens hårda, kalla, mekaniska nödvändighet, å andra sidan ”de sentimentalala kåringarna”¹⁴ som demoraliseras dem med ”fraser”, vilka förvränger socialismen till ett slags hjärtats bildning och ivrar för mänskligentens frälning. ”Vi är inte intresserade av vad den eller den proletären eller ens proletariet i dess helhet betraktar som sitt mål. Det som intresserar oss är vad proletariet historiskt tvingas till. Dess mål och dess historiska handlande är orubbligt fastställda på förhand.” Å ena sidan ”kritisk kommunism”, å andra sidan ”sentimental komunism”¹⁵. Kriege måste i egenskap av ”sentimental communist” nedlystas med den värsta brännmärkning som existerade, uteslutning ur partiet.

Vid det partimöte, där ordföranden framställde detta krav, var förutom honom sju medlemmar närvärande. En del av dem bör ha blivit överraskade. Hade inte Marx ofta förklarat att alla socialistledare ditills hade visat en demoralisering av ”sentimental komunism” ned-

aldrig att säga särskilt om tyskarna, om Weiting, om Hess, om den motbjudande Karl Grün, om hela socialistpressen i Preussen? Varför skulle han då välja ut just Krieger, en okänd liten man längt borta i Amerika?

Men partimedlemmarna hade inte tillräcklig resning för att kunna säga emot sin ledare. För resten var Weiting själv närvarande och det skulle vara pinsamt att ta upp frågan inför honom. Sex av medlemmarna anslöt sig till förslaget. De väntade onorligt för att se vad Weiting skulle göra.

Weiting protesterade. Han darrade av upphetsning medan han talade, hans röst blev gäll och han gjorde sig skyldig till inte så få av de grammatiska misstag som Marx och Engels brukade ha så roligt att. Han försvarade Krieger — mannen agiterade för storkapitalets expriering och var följaktligen socialist. Men före detta skräddargesällen stannade inte vid Krieger.

Han plågades av en ful missstanke. Ända sedan sin tid i Bryssel hade han haft intycket att Marx betraktade honom med skeptiska blickar och avundades honom det inflytande bland arbetarna som han i egenskap av före detta arbetare hade. Han ansåg Marx vara en ”impiskad intrigör”¹⁷ — och nu var han rädd.

Allt vad han ägde, i moraliskt och materiellt avseende, var hans anseende som socialist. Även den kopp kaffe och den bit bröd som dagar i sträck var det enda han hade att livnära sig med, var ett resultat av detta anseende som gjorde det möjligt för honom att emellanåt hålla ett tal eller få in en artikel i någon tidning. Och nu — han såg det nalkas — skulle han bli nästa ”sentimentala kommunist”, som Marx skulle smutskasta och avrätta. Först Hille Krieger, sedan den viktigare Weiting. Detta var anledningen till hans skräck, och han var så foga ”perfid diplomat”, att han visade den. Han rasade. Han nedlätt sig till vulgära insinuationer. Och han gjorde det därmed lättare för Marx att utföra den plan, denne i själva verket hela tiden hade umgåtts med. Weitlings upprästående, sade ordföranden, aktualiseras frågan om hans eget fortsatta medlemskap. Partiledaren satte Weitlings uteslutande på föredragningslistan — jämt två år sedan han hade hyllat honom som inkarnationen av alla proletära dygder.

Det fanns en del hinder för Weitlings utrensning. När Moses Hess fick höra talas om saken skyndade han till Bryssel, och för första gången var den milde ”kommunistiske rabbinen” rasande. Han talade om perfiditet — fanns det något annat ord för den aktion mot den ärrigaste veteranen ur socialismens gamla garde?

Och för resten, frågade han förbitrat, vem hade satt Marx till domare? Han hade ännu inte på något sätt bevisat sin nya idé, att de ekonomiska förhållandena rent automatiskt och ovdvikligen skulle leda till socialismens seger. Men även förutsatt att detta var riktigt, kunde man inte göra sig av med mänskliga känslor, eitik och romantik. Människan styrs i regel av sina känslor, inte av ”vetenskap”. Endast den som vid sitt skrivbord har konstruerat en logaritmisk marionett som ersättning för levande människovarelser, endast den, ropade ”partiets förste kommunist”, kan göra gällande att det är överflödig att predika kärlek och mänsklig godhet. Hade för resten Marx för avsikt att slunga hamnträlen mot alla utom sig själv? Tänkte han etablera sig inom socialismens led som pontifex maximus eller storinkvisitör? Han, Moses Hess, varnade honom. Om Marx hyste sådana planer, skulle det blossa upp en kamp som den så kallade voteringen inom ett miniatyrti parti skulle stå maktlös inför. Och Weiting var det avgörande provet, påpekade han.

Han varnade Marx i entum. Han varnade partiet på ett möte — och när han slog igen dörren efter sig, riktade medlemmarna något besvärade blickar på sin ledare.

Luckligtvis föreföll deras ledare inte ett dugg besvärad. Sedan man hade hört Hess kunde man inte längre tveka om vad som stod på spel, saude han. De där gamla pionjärerna hade helt enkelt tappat kontakten med rörelsen. De begrep inte att ett helt nytt kapitel hade börjat i och med upptäckten av den materialistiska vetenskapen. Från att ha varit verktyg för rörelsen hade de förvandlats till tyngande bojar. Deras anseende måste krossas, deras inflytande brytas. Det var pinsamt, men vad tjänade det till att blunda för att man nu förutom fallet Weiting också hade fått fallit Hess?

Partiledaren tog upp Moses Hess’ uteslutande på föredragningslistan — tre år efter det att Hess hade varit hans vägisare till kommunismen. Det var vid denna tid som Marx först började kallas ”proletariets diktator”.¹⁸ Det var den ryske globetrotern Annenkov som hittade på detta namn. Han skrev: ”Med sin tjocka svarta man, sina härliga händer och sin felknäpta bonjour gav han intrycket av en person som har rätt och makt att kräva respekt, oavsett hur han ser ut och vad han gör. Hans sätt trotsade alla vederstagna former för umgänge människor emellan, det var högdraget, nästan föräktfullt. Hans hårdå metalliska röst passade annärkningvärt bra för de radikala domslut han brukade

uttala om människor och händelser. Redan nu verkade Marx' uttalanden alltid som domslut utan appell.¹⁹

Marx mötte allt fler hinder i samband med sin utrensning av de båda veteraterna. Hess fick den överraskande idén att själv slita det nätt som var uilagt för att fånga honom. Vad var det som band honom vid detta pseudo-parti som inte var något annat än ett anspråksfullt namn för dess ordförande? Han utträddes.²⁰ Och samtidigt som han därmed kvarde uteslutningsoffensiven mot honom själv, var det att befara att han skulle gå till motanfall. Nu visade det sig hur många anhängare han hade. Marx hade länge gjort försök att bland de tyska arbetarna i Bryssel bilda något som han kallade för "arbetarnas bildningsförening". När planen äntingen förverkligades valde arbetarna Hess och inte Marx till ordförande.

Utrensningen av Weitling skulle inte heller gå smärtfritt. Bund der Gerechten i London skyndade till veteranens undsättning. Den skrev hotfulla brev om Marx' "lärdomshögfärd"²¹ — och London-filialen som bestod av åttio à hundra arbetare var den starkast organiserade i den tyska sektorn.

Men proletariats diktator visade inga tecken på vacklan. Striden måste föras till slut och om det ena medlet inte hjälpte, fick man till att gripa ett annat. Han kunde gissla sina rivaler med litterär polemik till de dignade. Den lilla tyska tidningen *Deutsche Brysseler Zeitung* stod alltid till hans och Engels' förfogande. Den hade den obligatoriska förstefter artiklar som inte behövde honoreras. Men det var viktigare att förstöra rivalenans anseende bland de tyska arbetarna. Även om filialen i London hade vänt sig mot honom, var det kanske möjligt att vinna föreningen i Paris. Den var inte så stor men utgjorde den enda kompakte massa som existerade utanför London. Den saken fick Engels sköta om. Han måste locka bort de tyska arbetarna i Paris från Marx' rivaler.

Engels flyttade till Paris.

Han kastade sig genast med största iver över uppgiften. Det räckte inte att bevisa sammanträdena. Han måste söka upp varje medlem för sig, tala med den ene i hans verstad, gå ut och äta med den andre. Strategiska planer måste utarbetas, roller fördelas, spioner utses för att bevakna oppositionen. Och allt måste noga rapporteras till Marx, så att han skulle kunna utnyttja det ordentligt. Det var ett arbete som krävde sin man. Men det blev inte utan sin belöning.

Affären Weitling utvecklades särskilt gymnsamt. Föreningen i Paris kunde inte längre så mycket till sin stiftare. Och medlemmarna ryste när Engels skilde "broder Weitlings nedrighet".²² Han gjorde ymnigt bruk av ordet "reaktionär". "Jag blir avbasad som reaktionär",²³ klagade Weitling i ett brev vid denna tid.

Men Marx' krigföringsmetod krävde något mer än rent ideologiska beskyllningar. Det var inte tillräckligt för att misskreditera en motståndare. Det måste också vara något direkt mänskligt motbjudande, något oherdigt, något skandalöst, något som avslöjade motståndaren som en ful fisk. Med flit och tur lyckades Engels spåra upp en förut okänd skandal i samband med Weitling. Före detta skräddargesällen var en litterär svindlare! "Här tror alla arbetare", skrev Engels till Bryssel, "att Weitling inte har skrivit sina böcker ensam."²⁴ De verkliga författarna sades vara en ryss som sedanmera hade försunnit samt några anonyma fransmän. I femton år hade den socialistiska världen lätit lurar sig!

Det måste erkännas att Engels på andra ställen än i sina rapporter till Marx visade mycket liten hänsyn till vad "arbetarna trodde". I själva verket började vid denna tid tvillingplaneternas uttryckssätt, när de privat talade om arbetarna, märkbart skilja sig från deras offentliga yttranden. De senare var som vanligt fyllda av entusiasm för de emastående underbara drag, som utmärkte proletariatet i egenskap av mänsklighetens frälpare. Men privat uttryckte de sig mer och mer högdraget och föräfullt. Engels talade i sina rapporter om proletariatet i ungefärlig sammahördag som en preussisk sergeant talar om rekryter. Han kallade dem "de där karlarna"²⁵ eller "de där åsnorna"²⁶ eller "de där dumma arbetarna som tror på vad som helst".²⁷ De hade svag intelligens och dålig karaktär och deras "slöhet och smäaklighet"²⁸ var osmaklig. Men när det gällde Weitlings oärighet, var anklagelsen, som helt och hället var byggd på "vad arbetarna tror", dock av den största betydelse.

Anklagelsen kunde ju nästan anses bevisad — inte sant? — när den anklagade "helt enkelt svarade att den var ärerörig".²⁹ Beviset kunde anses avgörande — inte sant? — när "ett mycket förlämpande brev" tillställdes Weitling och han "inte svarade".³⁰ Endast några särskilt envisa arbetare fortfor att ta hans parti. De var tydligen ovärdera fortsatt medlemskap i föreningen. Engels skrev till Bryssel: "Resten av weitingarna, en liten klick skräddare, är på väppen att bli utsparkade."³¹ Så gick det också. Weitlingkampanjen i Paris slöt med fullständig seger.

Och det måste sägas att framgången ökades snabbt. Veteransen nervor gav vika under den sköningslösa förföljelsen. I sin förtivlan hyste han bara en önskan — att slippa se och höra sina plågoandar vidare. Tyska arbetare i Amerika stickade honom pengar till en däckspatsbiljet, och den unga kontinenten, som hade tagit emot så många flyktingar från furstliga envälden, öppnade nu för först gången sina armar för en flyktning från proletariets diktator. Tyskarna i Amerika lyssnade i många år på Weitlings predikningar om ”sentimental socialism”. I Europa hörs des han inte av vidare. Marx var kvitt honom.

Sjörördet av Karl Grün, den man som Marx personligen hatade mest, var inte fullt så enkelt. Massor av tryckt ammunition måste avfyras mot honom som en förbedelse för kampanjen. Och så avslöjade Engels den erforderliga skandalen. ”Grön lurade arbetarna på omkring 300 francs.”³⁷

Visserligen hade Grün fått dessa pengar av sina trognaste anhängare i Bund der Gerechten och dessa förklarade den föregivna försilfningen som ett lån, som de med glädje hade givit sin ledare när han behövde det och som han en dag skulle återbeta. Men de var ju inga ojäviga vittnen. Fläcken kunde aldrig utplånas och i fortsättningen kände Grün hur snaran drogs åt om halsen på honom. I fortsättningen ”intrigerade han hela tiden och rände omkring på verkstäderna etc.”³⁸ — ett motbjudande uppförande.

Den anklagade var inte medlem av föreningen och när domens dag rändades för hans politiska avskyvärdheter, hannade inte han själv utan de som hade understött honom på de anklagades bänk. ”I kväll skall Grüns lärjungar definitivt störtas”, skrev Engels till Marx i Bryssel. Lärjungarna ville lika lite som mästaren veta av den sanna, exklusivt ekonomiska komunismen. De kallade den ringaktande ”bröd-och-smör-kommunism” och föredrog ”obeständiga borgerliga fraser och drömmenier”.³⁹ Sådan var anklagelsen.

Grün-gruppen stred i det längsta. Men så vann Engels — i två drag. Först högg han av drakens huvud. ”Grüns främste anhängare och lärljunge, pappa Eiserman, har blivit utsprakad”⁴⁰ rapporterade han. Efter några månader följde resten av gruppen. Även de som endast i hemlighet hade varit Grünanhängare röktes ut från sina gomställen och möttes öde i den stora räfsten. ”De sista Grün-männen, en hel kommun, blev utsprakade”, skrev Engels.⁴¹ Och efter denna värrengöring var Bund

der Gerechten faktiskt så gott som upplöst. ”Vi är nu bara trettio man starka.” I varje fall var grünismen utplånat i Parisfilialen.

Kampanjen mot Hess blev en besvikelse. Engels gjorde sitt bästa utan hänsyn till sina egna pinsamma känslor. Det var inte mer än fyra år sedan den äldre Hess hade döpt honom till socialist. Det var knappat mer än ett år sedan de hade varit förenade i det intimaste vapenbrödraskap. Men Engels hade avsyrnit sig all sentimental svaghets. Den gamla idén att politisk antagonism kan förenas med riddarlighet mot motståndaren, hade ingen plats i den nya krigföringsmetod som han och Marx hade utvecklat. Åven när han träffade ”Mosi” ansikte mot ansikte, befriaade han sig målmedvetet från alla hämningar. ”Jag behandlade honom så klyligt och föraktfullt, att han aldrig kommer att vilja träffa mig mer.”⁴²

”Gud vet, och Moses också, att sist jag lämnade honom stod han bara och gapade.”⁴³ Åven i detta fall letade Engels givetvis efter den personliga skandal han måste få tag på. När han absolut inte kunde gräva upp något annat, spred han till slut ut ryktet att Hess var gonorré-smittad.⁴⁴ Hess’ hustru var bara en vanlig gratlicka, sade han. En tid hade han vissa förhoppningar. Så började han tala om Hess som ”en fallen storhet” — *la grandeur déchue*.⁴⁵ Efter en tids bearhening förklarade ordföranden i föreningen i Paris, att ”han inte gjorde sig några illusioner beträffande Hess och inte hade ett dugg sympati för mannen”.⁴⁶

Men arbetarna var envisa. Var de då så orubbligt övertygade om Hess’ förtjänster? Hur som helst gjorde saken inga framsteg. ”Moses’ strunt-prat gör det förbannat besvärligt för mig”, klagade Engels efter halvt-annat års fruktlösa ansträngningar, ”och utsätter mig för hopplöst lång-randiga motargument från arbetarnas sida. På det sättet har hela möten blivit försprilla utan ens någon möjlighet att angripa detta sterila nonsens.”⁴⁷ Tillsvärda hade två av Marx’ medtävlare i föreningen expedierats, men hans monopol var ännu ingalunda befäst.

Det vilade en viss tragisk ironi över dessa båda som så länge hade satset sin intelligens och energi på sådana ändamål. Deras teorier om-spände sekler och inneslöt hela jorden. I fråga om praktisk politik avsägde de att tvinga in den kommande revolutionen på en väg som dittills inte hade trampats av människofot. Men det som främst intresserade dem var att andligt få i sin makt en handfull tyska arbetare utanför Tyskland. Vilken makaber kontrast mellan den mikroskopiska grupp, som de i bästa fall kunde hoppas vinna, och de milioner och åter milioner

som figurerade i deras planer! Det var en kontrast som lätt kunde kommit Marx att fälla modet.

Det fanns även andra saker som kunde ha fått honom att misströsta. Redan vid tjuguåtta års ålder började han bli klen till hälsan. Läkaren diagnostiserade inledningssymtomen till ”bröstkramp” — det kunde ha varit vad som helst från astma till angina pectoris. Och samtidigt angrep han av en annan, knappast mindre plågsam sjukdom, den förtärande, förkvävande penningbristen.

Många av hans bekanta trodde att han levde i stor stil och att Jenny, som var av en fin familj, inte nämnvärt kunde sköta ett hushåll. Men även om det förhöll sig så, kvarstod det faktum att Jenny inom loppet av femton månader hade gett livet åt ytterligare två barn, en flicka och en pojke, så att familjen nu, inklusive Lenchen Demuth, uppgick till sex personer. Och det var också ett faktum, att Marx aldrig hade och aldrig försökte få någon stadig inkomst, och att Engels med sitt nedskurna underhåll, med Mary Burns i Bryssel och sina utgifter i Paris inte längre kunde göra något för honom.

De ekonomiska betrymmen tärdde som kräfta på Marx' liv. Han reste till Holland och fick lite pengar från sin onkel Philips. Han lånade en del från sin syster Sophies man. Han lånade av Annenkov. Han lånade av Edgar von Westphalen. Men hålet växte och växte. Han försökte stoppa till det med allt djärvare medel. ”För ögonblicket är jag så pank att jag ständigt måste låna”, skrev han till Engels.⁴⁴ Om revolutionen inte snart kom och löste hans problem, hotades han av ett fullkomligt vakuum. Hans enda möjlighet var att lita på sin ”förmögenhet”. Upprepade gånger de senaste åren hade hans tankar kretsat kring det lilla kapital, som fadern lämnat efter sig och som modern disponerade så länge hon levde. Var det verkligen omöjligt att få ut hans andel före hennes död? Han bad en advokat övertala modern att avstå från att minstone en del av pengarna.⁴⁵

Sannerligen en makaber kontrast mellan fantasi och verklighet! Här var en man som gjorde anspråk på att leda hela mänskligheten mot dess högsta förvandling men som själv var upptagen av en andfådd jakt efter några fattiga anhängare och några fattiga francs.

Men Marx tappade inte modet. Ingenting tydde på att han hade någon klar och realistisk blick för denna makabla kontrast i sitt liv. Det var förvisso ingen sentimentalitet — en egenskap som han föräldade — som skynde hans uppfattning, men det var fanatism och den

kan vara lika tät. Han kämpade med fanatisk iver för att demaskera tyska ledare och deras idéer. På den tyska socialistiska arenan framträddes ideligen nya uppfinnare med sina idéer, och varje gång slungade Marx mot dem sina polemiska pilar. Även när han vände sin uppmärksamhet från den tyska skådebanan och omsider korsade sitt svärd med den avskyddade Proudhon, berodde det huvudsakligen på att Engels hade upplyst om att ”de dumma idioterna i Bund der Gerechten i Paris slukade Proudhons dravel” alltför villigt.⁴⁶ I en lågande polemik kastade han sig över Proudhons senaste bok ”*La Philosophie de la Misère*” och publicerade sin giftiga ”*La Misère de la Philosophie*”. Och när han inte kunde få någon förläggare, gav han ut den på eget förlag.

De ständigt återkommande elementen i denne polemiska strömmen var invektivet, insinuationen, smutskastningen. De varierades onekligen. Mest överraskande var kanske det invektiv som nationalekonomen Marx slungade mot nationalekonomen Proudhon. Han stämplade denne som nationalekonomisk autodidakt — och vem känner inte ”den tröga och tafatta lärdomsbelastningen hos autodidakten, denne vetenskapens parveny som inbillar sig att han måste skylla med kunskaper som han inte äger. Hans stortaliga skrytsamhet och särskilt hans irriterande och oärliga pladdrar om ‘vetenskap’ kommer det att slå lock för öronen på en.”⁴⁷ Onekligen överraskande från en man som i samma vetenskap själv inte var annat än autodidakt — och pratade vetenskap så att det räckte.

Mycket mindre omväxlande än invektiven var innehållet i polemiken. Det bestod huvudsakligen av framhävandet av ”vår teori”. Vilken utgångspunkten än var, ledde vägen till de produktiva krafterna, katastrofen och de rörelselagrar som med järnhård nödvändighet förförde till de oundvikliga resultaten.

I själva verket blev det i fortsättningen Marx' öde att i de väsentliga frågorna ständigt uppresa sig själv. Även när han föreläste för arbetarna i Bildningsförbundet, fördjupade han sig i abstrakta, intellektuella slutslutningar som låg vida över fattningsförmågan hos det stora flertalet av åhörarna och förvandlade de övriga till gräjsjuka pseudo-intellektuella. Det ansåg i varje fall Bakunin, denne temperamentfulla revolutionär, som vistades någon tid i Bryssel. Han utstrålade förakt. ”Tyskarna, Marx och Engels, framför allt Marx, driver här sitt vanliga ofog”, skrev han. ”Han häller på med samma futtiga verksamhet som han alltid har gjort och fördärvar arbetarna genom att göra dem till tänkare.

Samma tokiga teorier, samma kverulans och egenkärlek.⁴⁹ "Fäfänga, illvilia, käbbel, teoretisk intolerans, med ett ord lögner och dumhet, dumhet och lögner", rassade han. "I ett sådant sällskap kan man infoandas fritt."⁵⁰

Men inte alla dömde Marx lika skarp. Och historien själv kom ett ögonblick hans anseende till hjälp.

1847 började det plötsligt ljusna på Marx' horisont.

Det blev en stor börskrasch i Europa och Amerika, och när krisen var över hade världsekonomin hamnat i ett värrre depressionstillstånd än någonsin. Det var fler konkurser, fler stängda fabriker, fler halvfärdiga hus. Det fanns fler arbetslösa. Och det kanske viktigaste var att denna depression kom knappa fem år efter den föregående. Villståndsperioden hade aldrig förr varit så kortvarig. Aldrig hade det ekonomiska systemet fått recidiv efter en så kort konvalescens.

Det var tydligt och klart att det här inte gällde en vanlig depression.

Denna gång var det något annat.

Alla kunde se att detta var början till borgardömet döds Kamp. Det var den slutliga nedgången, söndersprängningen, katastrofen som Marx så envist hade profeterat om. Produktionsmedlen, som 1847 hade utvecklats till en jättelik omfattning, hade vuxit ifrån det ekonomiska systemet och stod i begrepp att spränga sina fjästrar. Förhållandena hade ekonomiskt sett "mognat" för socialismens genombrott — och allting bevor på att de ekonomiska förhållandena är "mogna". "En samhällsordning försvinner inte förrän alla produktionsmedel som den har rum för har utvecklats; nya, högre produktionsrelationer uppstår inte förrän de materialia förutsättningarna för deras existens har mognat i det gamla samhällets sköte."⁵¹ Socialismen kan inträda först sedan "det inte längre finns plats i det rådande systemet för ytterligare produktionsmedel och detta alltså har mognat",⁵² närförhållandena "är mogna eller åtminstone har börjat mogna".⁵³ Å andra sidan kommer socialismen med matematisk visshet när den ekonomiska mognaden väl är ett faktum.

Och nu var mognaden ett faktum. Det framgick av depressionen som i själva verket motsvarade söndersprängningen. Det var detta som Marx

LA PHILOSOPHIE.

RÉPONSE A

LA PHILOSOPHIE DE LA MISÈRE

DE M. PROUDHON.

Par Karl Marx.

PARIS
A. FRANK,
60, rue Richelieu

BRUXELLES
C. G. VOGLER,
2, place des Nauvacs.

—
1847

jäste, skulle bli den ringare demokratiska revolutionen, den halva revolutionen, revolutionen nummer 1? Till söndersprängningen hörde med en naturlags oundviklighet den stora proletära revolutionen, den fullständiga revolutionen, revolutionen nummer 2.

Vid varje depression sedan hundra år tillbaka har Marx' efterföljare gång på gång förkunnat att nu är det inte fråga om en depression utan om ”mognad” och söndersprängning. Och varje gång har de diskret blundat för att de förra gången ställde samma diagnos med samma absoluta vetenskapliga säkerhet — och att Marx själv ställde den redan vid depressionen 1847—48. Många år senare erkände Engels detta uttryckligen. ”Historien gav oss orätt”, skrev han, ”och avsljade vår dåvarande uppfattning som en illusion. Historien klargjorde att den ekonomiska utvecklingen 1848 långt ifrån var mogen för kapitalismens avskaffande.”⁵⁴ Det var dock inte så mycket en illusion som snarare den korrekta tillämpningen av en vetenskap, som faktat vägrade att anpassa sig efter. I varje fall var det en illusion som följande år, 1848, skulle få katastrofala följer.

Men 1847 ste格rade den annalkande depressionen Marx' tilltro till sin vetenskap på ett omättligt sätt. Och andra började undra huruvida inte denne man med sin ”skolmästararrögens” kanske närlig kom omkring var en upplyst profet. Styrelsen för Bund der Gerechten i London trodde att Bryssel-ekonomens förutsägelse nu skulle förverkligas. I varje fall var föreningen i denna kritiska tid tvungen att göra något, den måste inta en bestämd ställning — Marx hade för sin del intagit en mycket bestämd ställning.

Styrelsen i London skickade en representant till Marx.

Den erbjöd sig att ansluta sig till hans lära.

Och inte nog med det. Föreningen ville ta initiativ till en sammanslutning av alla existerande proletära styrkor till ett enda ”kommunistiskt förbund”. Föreningen i London, föreningen i Paris och Marx' eget parti i Bryssel skulle slutas samman till en ny organisation. Det fanns också små grupper tyskar i andra länder som man kunde räkna på. Men man behövde inte stanna vid tyskarna. Det kommunistiska förbundet måste inrikta sig på att få anslutning även från andra länder. Det kunde lätt utvecklas till en internationell makt. Och om Marx hade lust att delta i det stora företaget, kunde han säkert räkna med uppdraget att utarbeta den nya organisationens program, dess ”trosbekännelse” — ty fanns det någon annan som kunde göra det?

Marx hade lust.

Engels begav sig till London för att bevista en ”kongress” där sammanslagningsprojektet diskuterades. Ombuden för den tyska gruppen representerade högst 300 medlemmar. Internationalismens ombud representerade, om man skall vara exakt, ingenting. Det var några okända österrikare, tjekker, schweizare, ryssar, ungrare, belger och danskar, som bodde i London och som umgicks med medlemmarna därfor att de kunde tyska. Kongressen godkände förslaget om sammanslagning och uppmanade alla som var intresserade att utarbeta en ”trosbekännelse”. Beslutet skulle konfirmeras av en ny kongress som senare skulle utlyssnas.

Att utarbeta en kommunistisk trosbekännelse var en smal sak för tvillingplaneterna. Den var redan formad i deras hjärnor. Engels skrev ner den på ett par dagar när han kom tillbaka till Paris. Den fick formen av en katekes med tjugoem frågor och svar.

Ett problem blev det för Engels först när Bund der Gerechten i Paris helt oväntat beslöts att själva lägga fram ett förslag på London-mötet och bad Moses Hess utarbeta det. Föreningen anslöt sig med stor majoritet till Hess' förslag.

Luckligtvis hade Engels under tiden blivit invalt i Paris-föreningens styrelse och han kunde rapportera till Marx: ”Oss emellan sagt har jag spelat Mosi ett infernaliskt trick.”⁵⁵ Bakom ryggen på styrelsen och i strid med dess beslut hade han ordnat så att inte Hess’ utan hans eget förslag skickades till London. ”Men det får naturligtvis ingen människa veta”, tillade han; ”annars skulle det bli ett fruktansvärt spektakel och vi skulle allihop bli avsatta.”⁵⁶

Men kort före den andra kongressen började Engels bli missnöjd med sitt eget förslag. Han ville ändra ”katekesen” till ett ”manifest”. Även som rubrik tyckte han hättre om ”Kommunistiska manifestet”.⁵⁷ Marx instämde. När de tillsammans infann sig på kongressen, förklarade de att endast förslagets innehåll, inte dess form, var definitiv. Det antogs med detta förbehåll. ”Kommunistiska förbundet” blev äntingen bildat och medborgarna Marx och Engels fick i uppdrag att sätta upp ett slutgiltigt ”Kommunistiskt manifest”. De tog itu med arbetet i Bryssel. Det fanns många saker att ta hänsyn till. Manifestet måste värvा nya medlemmar till förbundet, det måste skrämma bort folk från andra varianter av socialism, det måste dra upp riktninjerna för en praktisk verksamhet. Och det måste vara kort, fängslande och lättbegripligt. Och

nu tog en liten broschyr form, det var ett slags elementär lärobok om vad man måste tänka och göra när det rådande samhället bröt samman. Det var en komplett, koncentrerad och populär framställning av allt vad de båda unga männen dittills hade tänkt och skrivit.

De utvecklade hur det ena samhället hade följt på det andra i historien och hur varje system i sinom tid hade gått under inför de ständigt växande produktionsmedlen i förenings med de utsugna klassernas revolt. De utvecklade hur på detta sätt "för knappt hundra år sedan" själva den rådande samhällsordningen "bourgeoisin, d. v. s. kapitalismen" hade vuxit fram ur det feudala systemets aska. De visade hur "bourgeoisin, d. v. s. kapitalismen", hade utvecklat "den jättelika moderna industrin" och "gjort underverk som vida överträffade Egyptens pyramider och de gotiska katedralerna". De beskrev hur bourgeoisin i sin tur "sedan flera decennier" hade undergrävt av sina exploaterade klasser. De påpekade medels mognande revolt liksom av sina förstörelse fortskred "inför våra blickar" att det borgerliga systems seger är lika oundviklig "och att "bourgeoisins fall och proletariats seger är lika oundvikliga".

De kryddade anträppingen frikostigt. Trots att allt slags "känslokompunism" var bannlyst, gick de till verket med en lidelsefull vädjan till känslorna — inte till kärleken utan till hatet. De grävde fram alla möjliga anklagelser som var ägnade att väcka hat mot "bourgeoisin, d. v. s. kapitalismen". "Varje yrke som förut varit aktat och ärat har kapitalismen berövat dess gloria." "Bourgeoisin har slitit känslornas slöja från familjen och reducerat denna till en ren penningrelation." "Für borgaren är hans hustru enbart ett produktionsinstrument." "Borgarna finner sitt

största nöje i att förföra varandras hustrur. Det borgerliga äktenskapet är i verkligheten ett system med hustrumenskap." Ännu häftigareflammade deras moraliska patos, när de uppehöll sig vid bourgeoisim brott mot "det förslavrade proletariet", "de sjunkande lönerna", "den ideligen stegrade arbetsbördan". Men bestäms inte systemen till sin art och verkan också av de obevekliga, järmhärdla lagarna? Utesluter intode järmhärdla lagarna all fri vilja och följdtagen all skuld och följdtagen all moralisk indignation? Jo, så förhöll det sig enligt deras teori. På denna punkt fann de praktiskt att offra en smula av doktrinen och ersätta den med demagogik.

De invecklade sig i annmärkningsvärdta motsägelser. Manifestet förklarade krig på liv och död, inte bara mot bourgeoisins högre skikt utan med nästan samma glödande hat mot de små och medelstora egen-

domsägarna — "den lägre medelklassen, småfabriköerna, minuthandlarna, hantverkarna, bönderna". Alla dessa mäniskor är i högsta grad "reaktionära" och fanatiska anhängare av äganderätten. Men på ett ställe upp gav manifestet att enbart en av dessa grupper, bönderna, i många länder utgjorde "över hälften av befolkningen". Men om enbart bönderna var så talrika, hur kunde författarna då på ett tredje ställe säga att "privategendomen är redan avskaffad för ni tiondelar av befolkningen"? Och hur kunde de på ett fjärde ställe säga att "den proletära rörelsen" är en rörelse inte bara "för", utan även "av den överväldigande majoriteten"? Det är en viss skillnad på en revolution av en oerhörd majoritet och en revolution av en liten minoritet. Manifestets författare tycktes inte ha lust att förklara sina egna motsägelser. Det fanns också annmärkningsvärdta luckor. Den som avskedar en bokhållare som är så oduglig att han inte kan användas, vet att han löper risken att nästa kan göra lika olycksaliga missstag fastän av ett annat slag. Är det tillräckligt att visa att det borgerliga systemet myllrar av missförhållanden, som det socialistiska systemet kanske kommer att bli fritt ifrån? Absolut inte! Även om så skulle vara, återstår frågan om inte det socialistiska systemet utmärks av speciella, dittills icke existerande missförhållanden som kanske är värre än de föregående. Detta var redan då kärnpunkten i alla allvarliga diskussioner om socialism och kommer alltid att bli det. Men författarna till "Manifestet" undvek frågan och fortsatte att undvika den i hela sitt liv. Manifestets panorama slutade i själva verket med revolutionen. Bakom revolutionen låg kort och gott lyckan, och det var överflödigt att gå in på detaljer i fråga om denna lycka.

Inte ens den detalj som kallades demokrati och som hela denna tidsperiod var så lidelsefullt inriktad på, ansågs kräva någon särskild behandling. Allt som skulle vädra till framstegsvänliga andar måste naturligtvis visa sig demokratiskt, och ordet "demokrati" förekommer en gång bland de tolvtusen orden i Manifestet. "Revolutionens första stieg", säger författarna, "blir att höja proletariet till ställningen som härskande klass, att upprätta demokrati." Men enligt alla godtagna uppfattningar och definitioner var det inte demokrati att en enda klass härskade, det var raka motsatsen till demokrati. Och om ordet skulle få en sådan ny och extrem mening, föreföll det ännu nödvändigare med en detaljerad förklaring. Författarna till manifestet föredrog att inte lägga en stavelse till sin svävande förklaring.

Men så mycket klarare beskrev de förloppet av den kommande revolutionen. Det fanns olikheter länderna emellan. I Frankrike måste revolutionen från första början bli den fullständiga proletära revolutionen. I Tyskland fick händelseutvecklingen inledas med en halv, en borgerlig revolution. Men det behövde man inte bekymra sig för, det skulle bara bli "förspelet till en omedelbart följande proletär revolution." Uppställningen i denna revolution var lika klart fixerad. I Tyskland var bourgeoisie i detta stadiet och fiende i andra stadiet. I Frankrike var bourgeoisie hela tiden fiende, medan de demokratiska pseudosocialisterna à la Louis Blanc var bundsförvarter. Marx och Engels hade med hjälp av sin vетenskap kommit till detta resultat. När de skrev Manifestet, var de övertygade om att de lade fram en verklig plan för kommande händelserna.

Och de tillade oförglömliga slagord — endast de hästa var goda nog — och tog dem var de hittade dem.

De skrev: "Proletären har ingenting annat än sina bojar att förlora."⁵⁸

Det var taget från Marat, franska revolutionens stora terrorist.⁵⁹

De skrev: "Arbetarna har inget fosterland." Det var återigen Marat.⁶⁰ De skrev om "människans exploatering av andra människor." Det var Bazard, Saint-Simons efterträdare.⁶¹

De skrev: "Proletärer i alla länder, förenen eder!" Det kom från den tyske f. d. studenten Schapper och hade stått tryckt i London fyra månader tidigare.⁶²

När de hade slutat kunde de säga sig att något bättre knappast kunde ha skrivits för deras ändamål. Det var en skrällande fanfar. Manifestet var i själva verket det enda av deras verk som skulle bli populärt — inte genast visserligen, men under decenniernas lopp.

Det var färdigt i januari 1848. Engels reste tillbaka till Paris. Sanden i tinglaset höll på att rinna ut.

Den 14 januari 1848 fick Engels förbindelse med det parti som i Frankrike skulle bli bundsförvarter. Sedan depressionens inträde hade Louis Blancs parti gjort anmärkningsvärt framsteg i allmänhetens gunst. Det hade nämligen en intressant specialitet. Det gjorde anspråk på att kunna göra slut på arbetslösheten. Arbete för alla! Arbete för alla, utveckla de, kunde uppnås genom planlunshållning och statliga företag — "arbets organiserande" och "statliga verkstäder".

Den som Engels besökte var partiets vice ordförande och tidningsredaktör Flocon. Men samtalet med honom blev en besvikelse. Ju mer

Engels utvecklade sina idéer, dess mer ogillande såg Flocon ut. "Ni lutar åt despotism", sade han. "Ni kommer att ta död på revolutionen i Frankrike. Vi har elva miljoner små jordbrukare och de är lidelsefulla anhängare av ägganderätten."⁶³

Den 23 januari 1848 lämnade Engels i Brysseler Zeitung en framställning av bundsförvantfrågan i Tyskland som inte lämnade något övrigt att önska i fråga om tydighet. Det var givevis nödvändigt att under revolutionens första stadier gå hand i hand med bourgeoisie. Endast denna hade en sådan ställning att den kunde bryta kungens och adelns makt, vilket var en ofrämklig förberedande åtgärd. Men så snart bourgeoisie var färdig med denna uppgift, måste den i sin tur angripas. Vi skall utnyttja den, den skall ické utnyttja oss.

Tro inte för ett ögonblick, ni demokratiska borgare, utropade Engels, att vi arbetar för er. "Ni skall ha klart för er att det är ni som arbetar för oss. Fortsätt och släss duktigt, ni kapitalets herrar! Vi behöver er till att hjälpa oss, ja, till och med styra oss emellanåt. Ni måste rensa bort lämningarna från medeltiden och enväldet. Men kom ihåg: bödeln står på tröskeln!"⁶⁴ Det är inte känd hur många demokratiska borgare i Tyskland som verkligent läste artikeln i Brysseler Zeitung. De som läste den kunde knappast ha fått sin entusiasm för den demokratiska revolutionen ökad. Ingen öppnar med lätt hjärta dörren för bödeln. Men eftersom de historiska rörelselagarna fungerar oberoende av människans önskningar, ansåg Engels tydligen inte någon försiktighet vara av nöden.

Den 10 februari 1848 var en god dag. Den advokat, som hade förhandlat med Marx' mor, lade upp 6 000 francs i guldb. Det var större delen av Marx' "förmögenhet". Den kom i rätta ögonblicket.

Ty sanden i tinglaset hade runnit ut. Den 22 februari inträffade i Paris händelser som ledde till stormiga upplevelser för Marx och Europa.

¹ Friedrich Engels: Brev till Marx den 19 aug. 1846.

²

³

⁴ Franz Mehring: Karl Marx, tyska uppl., sid. 116.

⁵ Karl Marx: Förord till La Misère de la Philosophie.

⁶ Karl Marx: Brev till P. W. Annenkov den 28 dec. 1846. Selected correspondence, sid. 18.

⁷ Marx-Chronik, den 31 juli 1846 och den 2 febr. 1847.

⁸ Marx-Engels Gesamt-Ausgabe, 1:a delen, band 6, sid. 3—21.

⁹ Samma.

¹⁰ Samma.

¹¹ Samma.

¹² Karl Marx: Brev till Engels den 14 aug. 1851.

¹³ Marx-Engels: Gesamt-Ausgabe, 1:a delen, band 6, sid. 2—31.

FANFAREN

- 14 Karl Marx: Brev till Herwegh den 8 aug. 1847.
 15 Karl Marx och Friedrich Engels: Die heilige Familie.
 16 Friedrich Engels: Förord till Marx' Enthüllungen über den Kölner Kommunisten-Prozess.
 17 Franz Mehring: Karl Marx, tyska uppl., sid. 125.
 18 E. H. Carr: Karl Marx, sid. 60.
 19 George E. C. Catlin: The Story of the Political Philosophers, sid. 568.
 20 Marx-Chronik, den 19 maj 1846.
 21 Samma, den 22 juni och 19 juli 1846.
 22 Friedrich Engels: Brev till Marx okt. 1846.
 23 Franz Mehring: Karl Marx, tyska uppl., sid. 125.
 24 Friedrich Engels: Brev till Marx den 19 aug. 1846.
 25 Samma, den 18 sept. 1845.
 26 Samma, den 14 jan. 1848.
 27 Samma, den 18 sept. 1846.
 28 Samma, den 14 jan. 1848.
 29 Samma, den 19 aug. 1846.
 30 Samma.
 31 Samma.
 32 Samma, den 23 okt. 1846.
 33 Samma, den 23 okt. 1846 (odaterat).
 34 Samma, okt. 1846 (odaterat).
 35 Samma.
 36 Samma.
 37 Samma, den 25 okt. 1847.
 38 Samma, den 15 jan. 1847.
 39 Samma, den 9 mars 1847.
 40 Samma, den 15 jan. 1847.
 41 Samma.
 42 Samma, den 19 aug. 1847.
 43 Samma, den 23 nov. 1847.
 44 Karl Marx: Brev till Engels den 15 maj 1847.
 45 Marx-Chronik, okt. 1847.
 46 Friedrich Engels: Brev till Marx den 18 sept. 1846.
 47 Karl Marx: Förord till La misère de la Philosophie, tyska uppl.
 48 E. H. Carr: Bakunin, sid. 146.
 49 Otto Rühle: Karl Marx (New Home Library, New York), sid. 126.
 50 E. H. Carr: Bakunin, sid. 146.
 51 Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
 52 Karl Marx: Kapitalet, III, sid. 1030, eng. uppl.
 53 Karl Marx: Förord till Zur Kritik der politischen Oekonomie.
 54 Friedrich Engels: Förord till Marx' Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848–50, uppl. 1895.
 55 Friedrich Engels: Brev till Marx den 25 okt. 1847.
 56 Samma.
 57 Samma, den 23 nov. 1847.
 58 Citt. i Somhart: Der proletarische Sozialismus I, sid. 363.

9. DET GALLISKA BANNERET

Den 22 februari 1848 rådde folktränsel på gatorna i Paris. Först flöt floden i riktning mot det hus där den stora banketten skulle hållas med dess många framstående talare. Eftersom detta var första gången regeringen hade förbjudit en bankett — till och med en så "moderat" som denna — ville folk se vad som skulle hänta. Skulle arrangörerna trotsa förbjudet? Skulle de framstående talarna — medlemmar av deputeradekammarkören och följaaktigen oantastliga — med våld hindras från att komma in i salen? De första grupperna hörjade sätta sig i rörelse. De ville vara där för att se och för att själva få ett litet ord med i laget. Under marschen växte deras antal. Gatorna var överfylda. Vägen sögs framåt. Den steg och stieg. Den bestod av småhandlare, hantverkare, studenter, arbetare, medlemmar av hemliga sällskap av alla möjliga nyanser — det var i själva verket hela Paris. När tåget passerade den borgerliga oppositionstidningen *Le National's* officin, höjdes ropet: "Leve den demokratiska republiken!" Och när man passerade *La Reforme*, Louis Blancs och Flocons tidning, ropade man: "Leve den demokratiska och socialistiska republiken!" Och framför båda skrek man: "Ner med Guizot!" "Vi vill ha reformer!" Och många nöjde sig inte med att skrika. Det fanns en gammal parisiisk tradition för sådana tillfällen. Otoliga händer böjade riva upp gatstenar, hugga ner träd, vältra omkull vagnar. Barrrikader växte som svampar ur jorden.

Även myndigheterna hade en traditionell metod för sådana situationer och den bestod i att kommandera ut nationalgardet. Det fanns reguljära trupper i huvudstaden men de var fataliga och det ansågs också som den mest desperata provocation att kommandera ut armén mot medborgarna. Nationalgardet var däremot en populär organisation som brukade kunna lugna folk. Dess medlemmar tillhörde själva folket, det var stadiga, pålitliga familjefäder, inget slödder, inte ens arbetare. Nästa morgon infann sig nationalgardet på sina samlingsplatser. Gevä